

ЕТНОГРАФІЧНО-ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИЙ НАБУТОК ЗЕНОНА КУЗЕЛІ*

Володимир ПОГРЕБЕННИК

Наукова діяльність Кузелі в основних галузях етнографії і фольклористики тривала понад півстоліття, була багатогранною й плідною. Збирач і дослідник етнографічних матеріалів, один із тих, хто виробляв новітню теорію і методику науки, автор солідних історико-порівняльних досліджень і глибокий знавець словесності народів світу, історик і бібліограф своєї науки, — такими були основні грані діяльності філолога й етнографа. Вельми широким був і діапазон його інтересів: різножанровий фольклор, зокрема дитячий, антропологія і археологія, народні міфологічні вірування та медицина, матеріальна культура і побутове життя, обрядова і господарська культура, етнографічні групи українців, діяльність етнографів XIX—XX ст., техніка збирання матеріалів, наукове реєстрування відповідних праць тощо.

Зрісши на галицькому Поділлі, ввібрав усіма фібрами душі красу народних піснi та слова, чар поручинської старосвітчини. Родинне оточення, вплив о. Сильвестра Лепкого, що фактично розпочав формування Кузелі-етнографа, гімназія і таємний гурток сприяли виникненню серйозних інтересів майбутнього визначного українознавця. Етнографію він студював у Львівському університеті (у професорів О. Колесси й К. Студинського), потім у Віденському (у професора М. Габерляндта). Під керівництвом останнього працював в Австрійському етнографічному музеї. Цінними в плані набуття практичного досвіду ведення етнографічної збирацької роботи сучасними методами стали участь Кузелі в трьох вищезгаданих карпатських експедиціях НТШ та спілкування з І. Франком і Хв. Вовком. Ще студентом Зенон став членом Етнографічної комісії НТШ. З 1901 р. виступав у його "Записках" з оглядами етнографічної й іншої літератури, а потім і з оригінальними працями. У Чернівцях Кузеля близько зійшовся з відомим дослідником буковинської та гуцульської етнографії Р. Кайндлем.

Молодий адепт науки, Кузеля почав українознавчу діяльність у сприятливий для цього час. Адже, по-перше, вельми високим у тодішньому суспільстві Сходу і Заходу України було реноме науки про народ і його матеріальну і духовну творчість. Панівна романтична концепція народної словесності як скрижалі духу народу збагатилася з'ясуванням національних моментів у працях представників історико-порівняльної школи. По-друге, це був час оновлення самої етнології плідними ідеями Е. Тейлора, Дж. Фрезера, А. Аарне, низки вітчизняних учених, вироблення нових дослідницьких концепцій, що були втілені в набуток й З. Кузелі-етнографа.

Коли його праці ставити в контекст розвитку шкіл і теорій, що мали об'єктом дослідження словесність, то можна відзначити, що Кузеля ввійшов у фольклористику як послідовник історико-порівняльного напрямку М. Драгоманова, І. Франка, В. Гнатюка, М. Сумцова. Сприймав ідеї й сам міфологічно-порівняльний метод та розвинув традиції О. Бодяньського й О. Котляревського. Прилучився до історико-географічної школи, ініційованої фіном Аарне, став її чільним репрезентантом в Україні. Нарешті, специфічних рис дослідницьким підходам ученого надала ґрунтовна славістична філологічна освіта, творча асиміляція головних ідей В. Ягича й Хв. Вовка.

Наприклад, з одним із найглибших науковців Наддніпрянської України О. Котляревським Кузеля єднають аналогічні підходи до історичного методу студювання творів словесності. Її мета, на їхню спільну думку, — розкрити в цих творах основи історичного і духовного життя того чи іншого народу, його побут, освіченість, вдачу, спосіб життя, думки і моральні прагнення, тобто увесь складний комплекс його морального буття і діяльності, як він сформувався у словесності. Науково-історична достовірність досліджень обох науковців базувалася на археологічному підході (праці Котляревського й Кузелі про старовинний похоронний обряд), залученні

* Закінчення. Початок у № 2/2006

вельми широкого порівняльного матеріалу, відшукуванні як спільного, так і національно-індивідуально-неповторного в ньому. Обидва дослідники надавали великого значення допоміжним галузям науки, насамперед бібліографії. Культивували ті самі жанри — зокрема, знайомлячись із науковою діяльністю визначних своїх попередників і сучасників.

Розкриваючи значення етнологічного добруку З. Кузелі в доповіді на спільному засіданні секцій НТШ із нагоди 30-ліття наукової праці вченого, Ф. Колесса виокремив два основні напрямки: "1) дослідження мандрівних тем усної словесності; 2) дослідження старовинних обрядів і звичаїв та зв'язаних із ними вірувань українського народу"¹⁴. Розпочавши з принагідних рецензій і оглядів нової археологічної, антропологічної й етнографічної літератури Західної Європи початку 900-х років. (до честі вченого, що менш "престижну" роботу він продовжував і в подальшому), молодий Кузеля уже 1905-го р. написав велику синтетичну розвідку "Угорський король Матвій Корвін в слов'янській усній словесності" (надрукована в ЗНТШ, а також окремо), що здобула високу оцінку фахівців.

У глибокому дослідженні, створеному відповідно до засад історико-порівняльної школи, наш автор докладно проаналізував мотиви, пов'язані з іменем непересічного в пізньому середньовіччі короля, що обмежував сваволю магнатів, успішно захищав незалежність у битвах із турками, заохочував розвиток мистецтва і науки. Дослідження генези цього слов'янського сюжету мало визначення архетипних мотивів, спільних у фольклорних епосі й ліриці (пов'язаних, скажімо, з "вісницькою" функцією птахів; із символікою — числовою, батальною; із чарівними метаморфозами — суха деревина вкривається зеленим листом). Також важливими є спостереження над локальним функціонуванням мандрівних тем, запозичених з романського і германського фольклору, які контамінувалися в слов'янському з іножанровими компонентами — казкарства, пісенності (приміром, тема визволення з неволі) чи накладалися на місцеві перекази про інших історичних діячів (сплячі богатирі чекають пробудження в слушний час). Поєднання впливів західних і

східних джерел, фольклору і літератури, розвиток і варіативність уснопоетичних жанрів і текстів, народні виконавці останніх — ось коло питань, що цікавили Кузелю. В тому числі — на підставі залучення до раніше не використовуваних із цією метою словенських народних пісень зі збірника К. Штрекеля, далеко не другорядне значення яких у порівняльних плетивах додало новизни реферованій праці про Матвія Корвіна. Її висновок — "мотиви майже всіх знаних ним балад у слов'ян були тільки відблиском західних германських і романських першовзорів", — будучи результатом уважного і докладного аналізу, заслугове повернення в сучасну українську фольклористику, в якій тривалий час саме ці західні впливи перебували в затінку¹⁵.

Одна з висвітлених у попередньому дослідженні тем (зведення неприступної дівчини юнаком, вбраним у жіночий одяг) дала імпульс для написання спеціальної розвідки, вміщеної в науковому збірнику на пошану М. Грушевського 1906 р. Розглянувши у статті "Хлопець, перебраний у жіночу одіж, зводить дівчину" різні слов'янські варіації цієї теми, включно до мотиву панського перебування в мішку в хаті мельника і зведення його дочки, Кузеля підтвердив власні висновки про неслов'янське походження теми і констатував німецьку генезу південнослов'янських її версій та італійську — чеських і словацьких. Від цих близьких сусідів пісенно-баладний сюжет, власне, і перемандрував в Україну.

Цілоком інакшою іпостассю розкрився дослідник у ювілейному альманахові "Січ", зібраному і виданому ним разом із М. Чайківським. Тут уміщено етнологічну статтю Кузелі "Наші сільські оповідачі", засновану на його власних ретроспекціях у жуківські часи та на збережених відтоді записах. Важливими є узагальнюючі міркування про динаміку змінного репродукування і причини варіативності фольклорної оповідної прози (пояснюється вона тут самою особою і цільовим настановленням розповіді казкарів, якими також треба займатись, а не лиш текстами). Не менш цінними в статті є автобіографічні коментарі на зразок такого: "Обертаючися замолоду між народом і збираючи від нього етнографічні матеріали, я все сходився ближче з своїми оповідачами і співаками і старався пізнати їх жит-

тя і їх душу, бо видів у них народних творців, народних поетів. Багато милих хвилин пережив я між ними на пасовиську коло худоби або в полі при роботі, в ліску під дзвіницею або-таки в читальні чи в "єгомостевій" кухні, багато золотих мрій виснував в їх оточенні, і не одна гадка, що нині ввійшла в склад мого світогляду, запала тоді в моє серце"¹⁶. Цікаво, що приблизно тоді ж на Наддніпрянщині творилися типологічно порівняльні розвідки — наприклад, нарис про визначних людей на селі полтавця Мусія Кононенка.

На записах, здійснених 1899 р., ґрунтується наступна частина цього етнографічного дослідження. Об'єктом його є самі народні оповідачі, які вкладали "душу, виспівували з свого серця чудові твори духа". Присвячені двом жуківцям, Дм. Шагаєві та Мих. Білкові, ці сторінки проливають світло на їхнє родинно-побутове, господарське життя, становище в селі, врешті — манеру виконання та розповідний репертуар. У першого — це здебільшого небилиці, казки про тварин, оповіді про власні пригоди; у другого — народна демонологія, коломийки-експромти. Цитоване вище показує: наука у "виконанні" Зенона Кузеля не була академічно-засушеною. Адже цитати виявляють ліричний потенціал його душі, літературне обдаровання вченого.

За дорученням Етнографічної комісії НТШ, Кузеля відредагував багаті матеріали з Київщини, зібрані М. Грушевським. Опрацьовані, споряджені вступом, примітками, паралелями та бібліографічним покажчиком, вони були видані З. Кузелею у Львові під назвою "Дитина в звичаях і віруваннях українського народу" (1906—1907). Його перу належать тут розділи про вагітність, пологи і звичаї по народженні дитини. Відтак світ побачила теоретична праця етнографа "Про студії над дітьми" (1909; усе — в "Матеріалах до української етнології"). Ці публікації — надзвичайно важливе джерело відомостей про родинне й статеве життя українців. А якщо вужче — про традиційні риси жіночого життя. Варто згадати також огляд поглядів і вірувань українського народу, пов'язаних із дитиною та "проведених" через аналогічні матеріали інонаціонального походження. Навіть без заключної частини, що, за так і не здійсненим задумом Кузеля, мала відтворювати молодше

дитинство й охоплювати світ дитячого фольклору, відповідно до віку, видані дослідження були першими в небагатій на такі праці українознавчій науці (гідними продовженнями були хіба-що праці Н. Заглади в 20-ті рр. і Г. Довженко — у 80-ті).

Подальший розвиток українознавця відбувався в напрямках розширення дослідницького поля новою тематикою та поглиблення вивчення окремих менш досліджених питань. У другій половині 900-х — першому п'ятилітті 10-х рр. ХХ ст. з'являються друком такі вагомні розвідки Кузеля: "Причинки до народних вірувань з початком ХІХ ст. Упирі і розношення зарази" (ЗНТШ, 1907), "Українські похоронні звичаї й обряди в етнографічній літературі" ("Етнографічний збірник", 1912) та "Посижіне і забави про мерці" (ЗНТШ, 1914—1915). У першій із них дослідник проаналізував архаїчні повір'я про упирів, що збереглися у східних і південних слов'ян у формі давніх повір'їв, і були звідси запозичені на Захід. Як завжди, вчений виявив добру обізнаність з відповідним матеріалом, спробами наукового його осмислення та фактичними історичними свідченнями¹⁷.

Дотичний до цієї тематики опис української поховальної обрядовості за дотихчасовими етнографічними джерелами в оглядовій статті про українські похоронні звичаї й обряди. Це перша спроба систематизації та реферування матеріалів і розвідок вказаної тематики. Оцінюючи етнографічний набуток З. Кузеля, Ф. Колесса підкреслив збирацьку діяльність ученого, спрямовуючу його досліди. Колесса підтримав як вельми слушне Кузелине зауваження про територіально нерівномірне вивчення поховальних звичаїв. Справді, й українським етнографам ХХІ ст. варто би звернути пильнішу увагу на вказані вченим терени — прикордонні, Таврію, Вороніжчину, Курщину, під цим кутом зору не досліджені. Підсумовуючи, Ф. Колесса занотував: "Багата, дуже старанно зібрана бібліографія підносить високо вартість цієї праці Кузеля, що стала необхідною для орієнтації в дослідах над українськими похоронними обрядами та віруваннями про душу й загробове життя"¹⁸.

До числа основних, самотутніх і вельми глибоких етнографічних праць З. Кузеля повноправно належить дослідження "Посижіне і

забави при мерці". Воно присвячене тим специфічним реаліям народного гуцульського побуту, що їх з такою високою майстерністю і пластикою художнього слова відтворили М. Коцюбинський у повісті "Тіні забутих предків" чи Марко Черемшина в оповіданні "Грушка". Кузеля зафіксував і дослідив майже сто народно-ритуальних забав при померлому. Зіставив їх з аналогами вже не з Гуцульщини, а ближчих і дальших сусідів (румунів, хорватів). Із структурно-композиційного погляду праця належить до поширеного в українській класичній етнографії типу "студія-публікація": автор насамкінець долучив до неї немало збірку нових матеріалів. Як представник історичного напрямку в українознавчій науці, він не просто відзначив архаїку обряду, а й пов'язав його історію зі старослов'янською тризною, порівняв із подібними обрядами інших народів.

Дефініюючи саме поняття "посижіне", Кузеля назвав його прощальним пиром, цілим дійством, у якому "не бракує сміху, забав і музики". Деякі міркування і нові спостереження цього своєрідного звичаю були присвячені його функціональній специфіці. Згідно слушного переконання вченого, метою обряду з давніх часів було його сторожіння перед демонічними силами. Разом із тим обряд мав оберігати живих від недобрих впливів самого мерця. Точними й доволі образними є Кузелині характеристики гуцульського обряду, у якому покійнику дістається центральна роль господаря, часом навіть одного з важливих учасників забави ("із ним роблять фігли, як з живим", примовляють до нього, щоб насмішити тощо). Вчений, зокрема, з'ясував сенс деяких складників обряду (голосіння, в яких один із учасників дійства грає роль мерця, й особливо витягнення покійного за руки з домовини). На противагу "цивілізаційним" поглядам на такі обрядодії як на варварські, він наголосив саме на магічній функції дії відборонити мертвого від смерті та пробудити до життя. В зв'язку із цим Кузеля розглянув низку очищувальних та відганяючих мерців заходів, у яких уживаються природні стихії та продукти діяльності людини. Тож значення вищеназваної праці полягає передусім у ґрунтовності аналітико-синтетичних підходів автора, точності з'ясування особливостей і приз-

начення обряду в українців, широкій етнологічній джерельній базі.

Підґрунтям до вивчення як похоронної, так і весільної обрядовості, послужили зібрані на Гуцульщині, Бойківщині й Буковині етнографічні матеріали, надруковані здебільшого в "Етнографічному збірнику" (а також невеликі за обсягом фольклорні жанри — паремії, веснянки, загадки, анекдоти). Хоча Ф. Колесса стверджує примат досліджень над однотемними записами етнографічного матеріалу, у випадку "весільної діалогії" хронологія якраз зворотна. Спершу 1908-го р. у "Матеріалах до української етнології" вийшла пісенна, укладена Кузелею, збірка "Бойківське весілля в Лавочнім Стрийського повіту" (крім весільних співанок, до неї ввійшов опис обряду й огляд відповідної наукової літератури), й уже потім розвідка "Ярмарки на дівчата". Присвячена весільному обрядовому акту й уміщена у збірнику з нагоди 40-ліття письменницької праці І. Франка (1914), це порівняльне дослідження реконструювало й інтерпретувало давній звичай сватання і компонування подруж у час церковних свят. Генетичний аспект дослідження дозволив авторіві відзначити закоріненість так званих ярмарок¹⁹ у весняних старослов'янських святах та давньому звичаї купувати дружину.

Хоча бойківський весільний обряд Кузеля записував за допомогою питальника, складеного Хв. Вовком, для етнографічної діяльності нашого вченого властиві глибока спадкоємність, певна універсальність і комплексність. Уже не студентом, а зрілим і визнаним ученим він не нехтував, здавалося б, менш "престижними" роботами. Скажімо, бібліографічним реферуванням українських етнологічних видань (з цього він починав свою наукову "кар'єру"). Чи взяти б ті самі питальники. Кузеля склав їх цілу низку. Від плану загального ("Про потребу й техніку збирання етнографічних матеріалів" — Чернівці, 1909; до речі, із цієї статті, що друкувалася в часопису київських модерністів "Українська хата", почав знайомство з доробком З. Кузели ще в радянські роки автор цих рядків) — до питальників спеціалізованих, зорієнтованих на запис балад, загадок, весільних і поховальних обрядів. Узяті навіть окремо, вони виявляють багатство методики й водно-

час стійкість основних принципів праці українознавця. Ці питальники з деяким часовим корективом можуть використовуватись і сьогодні. Надрукований у працях філологічної секції цитованого "Збірника", останній із питальників цілком підтверджує таку їх оцінку: "вказують на широку етнографічну освіту, глибоке знання народного побуту та хист до систематики й синтези"²⁰.

Тримаючи в руках науковий часопис "Zeitschrift für österreichische Volkskunde" (Відень, 1911 — річник за ред. проф. М. Габерляндта, який і залучив свого обдарованого вихованця до праці), дивуєшся, по-перше, універсальній ерудиції Кузеля, великому колові його інтересів, і, по-друге, тому важливого значенню, що надавав він навіть лапідарному за обсягом інформуванню німецькомовного читача про дослідження галицьких учених у різних гуманітарних науках. Тут надруковано сім оглядів-рецензій Кузеля на вміщені в ЗНТШ праці І. Франка, В. Гнатюка, М. Возняка, Ф. Корша та ін. із поля фольклористики, мовознавства, давнього письменства і літературно-фольклорних зв'язків, навіть історії української версифікації. Привертає увагу й те, що молодий дійсний член філологічної секції НТШ керувався передусім науковою істиною, а не лише пошаною до авторитетів. Так, у повідомленні про Франкові "Студії над українськими народними піснями" Кузеля відзначив цікаву композицію праці й інші позитивні її прикмети. Та водночас він і полемізував із визнанням метром із приводу народного чи ненародного походження окремих текстів, запропонував хронологічне уточнення подієвого часу пісні з другої половини вісімнадцятого століття тощо.

В інших адресованих іноземним реципієнтам мікрорефератах Кузеля знайомив їх із процесом та діячами галицького культурного відродження, його розмаїтими, у тому числі лінгвістичними формами (опосередковано, через монографію "Студії над галицько-українськими граматиками ХІХ ст."). Зреферував працю І. Свенціцького про взаємодію похоронних голосінь і церковно-релігійної поезії відповідного змісту, що розвинула народну поетичну сторону і надала фольклорним творам християнського світогляду (Кузеля зауважив тут про не запозичувальний характер цієї

співдії, а про типологічні подібності). Висловив свою думку учений і в рецензії на дослідження Я. Гординського "Слово про збурення пекла по Старунському рукопису ХVІІІ ст." (мовляв, цей покутський список прояснює деякі темні місця зводу легенди), В. Гнатюка "Легенди про три жіночі вдачі" (з приводу тези про індійське походження тексту відзначив відсутність подібного варіанту легенди з південних країв). А у відгуку на розвідку М. Возняка "Різдвяні і великодні вірші-ораші із збірника кінця ХVІІ — початку ХVІІІ в." Кузеля порівняв внесок Возняка в історію прочитання текстів з попередніми виданнями В. Перетца й І. Франка, звертаючи увагу на точність відтворення. Врешті оцінив двадцять вісім орацій із розвідки як важливий і цінний культурно-історичний матеріал.

Таку ж аналітичність і солідність знань у багатьох філологічних і етнологічних галузях виявив дослідник й у багатьох інших своїх поточних матеріалах, що служили благородній меті конвергенції наукових ідей, окреслювали національну специфіку пам'яток і їхні міжнародні паралелі тощо. Співпрацював Кузеля довгі роки як постійний автор іще в цілій низці закордонних часописів — "Archiv für Slavische Philologie", "Zeitschrift des Vereins für Volkskunde" (німецькі), "Narodopisny Vestnik" (чеський), "F. F. Communications" (фінський міжнародний) тощо. З приводу останнього з названих видань треба згадати співпрацю Кузеля в Міжнародній спілці етнографів. Український вчений був сталим делегатом від НТШ у цій науковій інституції в Гельсінкі, одним з її секретарів, урешті дослідником, який плідно втілював засади історико-географічної школи Аарне в практику вивчення ряду казкових мотивів.

Набуток Кузеля й української етнографії 10-х — 20-х рр. — це й студії "портретного" типу з історії згаданої науки. Мова про донесення до ширшого загалу об'єктивної інформації про постаті й доробок відомих учених — Хв. Вовка, О. Марковича, В. Гнатюка, пізніше — й І. Франка. Наприклад, видана власним накладом у Зальцвделі науково-популярна брошура "Пам'яті Хведора Вовка" не тільки зримо відтворила постать паризького професора-антрополога й українського політичного емігранта, учасника, як і Кузеля,

трьох експедицій на Бойківщину, Лемківщину і Закарпаття на початку 900-х рр., а й включила стислу науково-популярну характеристику його різнопланових праць.

Цінний першоджерельний матеріал додав наукової ваги "Причинкам до етнографічної діяльності Опанаса Марковича" (1927). Характеризуючи внесок фольклориста-збирача, що привернув увагу до української народної творчості та доробку Марка Вовчка, Кузеля скористався листуванням подружжя Марковичів та кореспонденцією Опанаса до поета й етнографа О. Шишацького-Ілліча. Це допомогло авторові розвідки повніше з'ясувати діяльність Марковича щодо наповнення власноруч зібраним матеріалом (здебільшого народних паремій і пісень) фольклорних непересічних збірників "Українські приказки, прислів'я і таке інше" М. Номиса та "Народные южнорусские песни" А. Метлинського.

Варто згадати ще деякі праці невтомного трудівника на українознавчому полі. Зокрема, упорядкований Кузелею переклад англійського видання Дж. Гамма "Фольклор / Підручник для збирачів народних вірувань та звичаїв" із вступним словом З. Кузеля, згадані Є. Пеленським зібрану й підготовану до друку велику збірку українських балад Кузеля (загинула в час Першої світової війни); матеріали про українську й інослов'янську народну медицину, що ввійшли до капітальної праці А. Кронфельда й О. Говорки про народну медицину; його співучасть у праці про статеве життя українського простолюду П. Тарасевича тощо.

Спеціальною увагою вченого-етнографа користувалась в різні роки бібліографічна галузь. Почавши з оглядів такого роду, він не полишав цієї діяльності і в наступні роки. Крім більших чи менших покажчиків і оглядів у науковій закордонній періодиці, Кузеля доповнив власним цінним "Оглядом студій і бібліографією" видання "Похоронні звичаї і обряди" за редакцією В. Гнатюка та багатим покажчиком "Бібліографія праць про думи й кобзарів" (168 позицій) книжку В. Ємця "Кобза і кобзарі" (Берлін, 1923).

Доречно сказати й про те, що, працюючи ще в університетській віденській бібліотеці, Кузеля збирав і поповнював чужомовну бібліографію всього того, що стосувалося України й її етносу (біля десяти тисяч назв на

1909 р.), а також спеціалізовану бібліографію української етнографії.

Воєнне лихоліття 1914–1918 рр., еміграція стали на перешкоді збирацькій праці етнографа, відірвавши від автохтонного носія народної духовної культури. Та Кузеля знаходить можливості продовжити працю (в Зальцведелі), розгортає вже згадану бібліографічну та наукову діяльність. Бере активну участь у берлінському тижневику "Літопис" (редактор — С. Томашівський). Умістив тут понад шістьдесят статей, виконував обов'язки технічного редактора видання. Серед цих публікацій із проблем культури і науки — низка етнографічних і етнологічних, одні назви яких уже розкривають широке коло інтересів, ґрунтовну обізнаність (некролог В. Ягича й допис про бібліотеку Хв. Вовка, інформація про українознавчі курси в Берліні, Шлезьке етнографічне товариство і Слов'янський інститут у Лейпцигу, стаття-огляд "Слов'янська етнографія" і матеріали "З південнослов'янської статистики" в зб. "Українці в Болгарії" тощо).

1930-го р. у Берліні в колективному науковому збірнику "Ukraine und die Kirchliche Union" було вміщено цінну розвідку Кузеля "Вплив церкви на український народний побут", що на батьківщині вченого досі не має аналогів, оскільки це питання належало до числа закритих і зовсім не досліджених радянською наукою.

Свого роду підсумком студій вченого стали його глибоко фахові енциклопедичні етнографічні огляди української духовної й матеріальної культури. Мова йде про участь Кузеля в "Українській Загальній Енциклопедії", що вийшла у Львові трьома томами в 30-х рр. Тут він був не тільки редактором відділу етнографії, а й репрезентував власними довідками етнографічні й етнологічні гасла "Сучасний одяг", "Матеріальна культура", "Духова культура". У цей же період виступає Кузеля з народознавчими дописами в цикло-стильному місячнику "Вісті з Українського Наукового Інституту" (в числах за 1933–1938 рр. ученому належить чимало вагомих статей, зокрема "Український народний одяг", "Українське ремесло в його історичнім розвитку", "Початки українознавства"). Аналітичне вміння розкрити явище в характерних

його ознаках поєднується в автора з науковим синтетизмом та великою ерудицією, охопленням розмаїтого фактажу. Німецькомовний аналог "Вістей...", редагований Кузелею впродовж 1933–1939 рр., містить численні рецензії вченого — серед інших, на епопею Ст. Вінченза "На високій полонині" — справжню "гуцульську "Калевалу".

Докладаючи творчих зусиль у напрямках і формах роботи вже визначених (зокрема, складання питальників для збирання етнографічних матеріалів), науковець довів цю важливу для практичної діяльності розробку практично до досконалості. Так, його програму для збирання відомостей про родинні звичаї й обряди під назвою "Побут українського села й зміни в побуті за останніх 25 літ (1917–1924)" вирізняють зумовлена великим практичним досвідом систематична впорядкованість, продуманість і струнка архітектоніка блоків питань усіх розділів, єдність ідейно-теоретичних засновків та організаційно-настановчого їхнього переломлення. 208 запитань усіх семи розділів (окрім преамбульних загальних відомостей про опитуваного, це "Родини", "Діти", "Від статевої зрілості до весілля", "Весілля", "Хвороби" і "Похорони") у сукупності відтворюють повну панораму звичаєво-обрядового життя та побуту українських селян. Це свідчить, що Кузеля продовжував опрацьовувати наукову тематику попередніх років ("ярмарки на дівчата", "посижіне", вагітність і пологи, дитячий фольклор і народна медицина тощо). Точні відповіді згідно програми на кожне питання надавали в розпорядження збирача, крім багатого етнографічного матеріалу, фольклорні зразки (колискових, дитячих, парубоцьких і дівочих пісень та примовок і такого іншого), лексикологічні одиниці, фіксували матеріал, цікавий сам по собі та й особливо в зіставленні з попередніми питальниками. "Побут українського села...", опублікований уперше в "Збірнику на пошану Зенона Кузелі", відбиває методику і схеми дослідів вченого. Цей питальник значною мірою зберіг актуальність для етнографічної діяльності збирачів нашого часу.

Синтетичним вивершенням наукових студій етнологів і етнографів стали нові його статті енциклопедичного характеру, що природно продовжили огляди Кузелі в "Українській За-

гальній Енциклопедії". В "Енциклопедії Українознавства" що почала друкуватися з 1949 р., за головною редакцією В. Кубійовича і З. Кузелі, — останній представлений у відділі "Етнографія" першого тому цілим рядом загальних статей, як-от: "Назва території й народу", "Історія української етнографії" (в співавторстві з П. Одарченком), "Племінний розподіл і етнографічні групи", "Господарство", "Ремесло", "Народне будівництво", "Одяг і взуття" (разом із Л. Бурачинською), "Народні звичаї й обряди". Ці та й інші розвідки дослідника, як справедливо зауважив Є. Пеленський, "зайвий раз доводять глибоке знання автора і його вміння відповідно представити матеріал, підкреслюючи найбільш суттєві й найбільш питомі національні риси так, що можна жаліти, що автор не залишив вичерпної монографії про український фольклор"²¹ та синтетичної праці про українську етнографію, хоч і заклав для них тривкі підвалини.

Останніми етнографічними студіями енциклопедичного типу Кузелі стали його статті (англомовний варіант "Handbuch der Ukraine" за ред. І. Мірчука — Лейпциг, 1941) про український народ, його соціальну структуру, регіональні особливості, національні меншини в Україні у виданій 1949-го р. у Мюнхені книжці "Ukraine and its Peoples".

Наприкінці 40-х рр., неначе повертаючись на круги своя в часи спілкування з І. Франком, учений написав останню свою працю з історії української етнографії, що завершила низку оглядів набутку визначних учених — попередників у цій популярній науці. За жанром "Іван Франко як етнограф" — реферат, виголошений на урочистих зборах НТШ у Мюнхені в червні 1947 р. В експозиційній частині, висвітлюючи масштабність спадщини Франка, Кузеля ствердив "широкий діапазон його наукових заінтересувань, що свідчать про його велику освіту, глибоке знання, легкість схоплювати суть обговорюваних тем і не меншу майстерність передавати їх у ясному представленні українському читачеві"²². Ці слова великою мірою можна переадресувати щодо самого Кузелі, який також, як і Франко, "наче муляр заповнював цеглинами свого знання й своєї продуктивної праці всі прогалини" наукового українознавчого життя. Єднають обох українських визначних

етнографів ХХ ст., вживаючи далі слова Кузеля про Франка, "сердешне ставлення до розслідув народного життя і народної культури", широта інтересів до всіх "проявів духової і матеріальної культури".

Розвідку про "етнографа з замилювання" вирізняють численні цінні й показові матеріали, почерпнуті від родини та особистих зустрічей і спілкування Кузеля з Франком. Зокрема, згадуються вагомі подробиці, відсутні в найповнішій монографії радянського часу "Іван Франко і народна творчість" О. Дея (Київ, 1955), — дослідження народного життя під час перебувань на селі в місцевостях з етнічно неоднотипним населенням, у гостинних домах українських етнографів і священників із Дрогобиччини, Бойківщини, Поділля І. Кузева, М. Зубрицького, О. Глібовицького та С. Лепкого. У зв'язку з цим підкреслюється, що, при "бистрому окові і великому обсерваційному смислові", Франко спостеріг і не помічені іншими риси селянського побуту, зберігав їх у пам'яті ("багато записів не любив робити"). При феноменальній здібності запам'ятовувати він міг при потребі цитувати з пам'яті значні за обсягом тексти навіть народної прози.

Кузеля назвав Франка предтечею студій на специфічному полі науки — народної термінології, місцевої ономастики тощо, у тому числі занедбаній зі зрозумілих причин у останній півстоліття історії селянських родів. Свідчення Кузеля-очевидця збагачує свіжим аргументом його твердження про добрі слух і музичну пам'ять Франка, вміння передати нюанси пісні: "Франко залюбки співав до фортепіана пані Дарії Глібовицькій, що з його голосу творила фортепіанові композиції на народні теми"²³. Реферат збагачує уявлення про Франка-етнографа нотуванням факту його інтересу до народних церковних пісень, оцінками основних праць ученого в контексті розвитку української та світової фольклористики. Наприклад, "Студій над українськими народними піснями" як єдиної такого роду праці в нашій науці, що поєднала всі дослідницькі методи; шеститомника "Галицько-руських народних приповідок" — неперевершеної досі світовою наукою пареміо-

логічної праці. Аналогічної не мають і великі культурні народи, тому "вона довгі ще роки буде виконувати своє велике наукове завдання"²⁴. Користуючись у першій із названих публікацій історико-порівняльним (у числі інших) методом, І. Франко, проте, не застосував його односторонньо. Тут Кузеля посилається на один із листів Франка до нього, де той доволі різко висловлювався про "надуживання паралель і радив користуватися ними тільки там, де вони мають безпосередній зв'язок із обговорюваною темою".

Маємо в рефераті й варту уваги свідчення Кузеля — співучасника з Франком і секретаря наукової експедиції в Підкарпаття під орудою Хв. Вовка. Кузеля згадував, як багато часу Франко проводив "стоячи при столику, але радо відривався від праці для так званих "ходів" і "розшуків", а крім того, не раз переривав писання і втручався в наші розмови, присвячені різним питанням, що виринали при локальних розслідах, помірах та фотографуванні. Його завваги й інтерполяції були завжди дуже цікаві і звичайно схоплювали найхарактерніші моменти"²⁵.

Завершується франкознавча студія Кузеля констатацією моментів, які потрібно згадати й при резюмуванні етнографічної діяльності її автора (ролі в організації модерних етнологічних дослідів, важливого місця в цій науковій галузі).

Символічним бачиться такий факт: останні дві науково-популярні розвідки, надруковані 1952-го р. у паризькій українській періодиці, присвячені різдвяним звичаям та обрядам, колядкам і щедрівкам. Немов почуттям відродження України, бажанням її щастя і багатства, прощався з нею вчений із чужини...

Поза всяким сумнівом, Зенон Кузеля — визначний вчений, що поглибив та пов'язав українську етнографію зі світовим набутком. Долаючи несприятливі історичні обставини, збагатив методику вивчення України та її народу. Зрештою, дослідник успішно вивчав надбання національної культурної творчості та її матеріальні вияви, збагатив скарбницю українознавства цінними працями й оригінальними судженнями.

ДОДАТОК

Маловідомі листи Зенона Кузеля до Івана Франка
(Відділ рукописів Інституту літератури ім. Тараса Шевченка, фонд І. Франка)

№ 1 від 26.07.1904, Львів

Високоповажний Пане Докторе!

Я не міг нині лично бути у Вас і довідатися докладно про речинець експедиції. Тому прошу карткою повідомити мене, коли маю бути у Самборі і то на обі адреси, нижче подані, бо я 27 або 29 виїжджаю до Бережан, а хотів би, щоби з карткою не розминутися.

З поважанням З. Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 2 від 16.12.1905, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Дуже вам дякую, що Ви звернули увагу на недостачі моєї праці. Оскільки можливо, старався я справити їх так, щоби придалася до "Збірника"²⁶; не занадто відбивала від інших. Деякі з хиб, піднесених у вашім листі, бачив я сам по написанню, одначе не мав спроможности переробити цілої розвідки, бо мав багато роботи, а д. Гнатюк наставив дуже, щоб скоро присилати. В теперішній переробці старався я ліпше угрупувати матеріял, додав вступ, а передовсім закінчення, де зібрав трохи даних про розширення обговорюваного мотиву і зібрав результати. Всередині переробив я також багато справок, особливо в конклюдіях.

Сподіваючися, що тепер моя праця відповідатиме хоть в частині Вашим вимогам.

Остаю з поважанням

Зенон Кузеля

П. Гнатюкови прошу поклонитися від мене.

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 3 від 2.01.1906, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Сахарова нема ані у нас, ані в університетській бібліотеці... не належить до рідкостей. Погляну ще в Приватну бібліотеку Ягіча, коли б знайшлася в нього або деінде — зараз надішлю.

Здоровлю і бажаю веселих свят і Нового року

— Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 4 від 22.03.1907, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Загальні збори академічного Товариства "Січ" у Відни уповноважили нас займитися виданням ювілейного Альманаху²⁷ і запросити до співучасті усіх бувших і теперішніх членів Товариства.

Звертаємося про те до Вас з великою просьбою взяти участь в нашім видавництві і надіслати нам яку працю Вашого пера. Альманах міститиме праці белетристичні, наукові, музичні і матиме відділ рецензій, авторефератів, матеріялів. Просимо Вас дуже надіслати, коли можете, і інші праці не перешкоджають, одну річ белетристичну, а одну наукову, на руки Зенону Кузеля (Universitätsbibliothek) оскільки можливо найдалі до 1 червня 1907.

Сподіваємося, що не відмовите нашій просьбі і повідомите нас незабаром, що надішлете і в яким об'ємі.

Комітет:

Голова "Січі" О. Бачинський

Др. Зенон Кузеля

Вол. Кушнір

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 5 від 9.12.1907, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Тішуся дуже, що не відмовляєте нашій просьбі і берете участь у Січовім альманаху. Шкода лише, що ви не дістали двох моїх перших листів з лютого і 26/XI с. р., де я докладніше інформував Вас про ціль, об'єм і зміст збірки.

Тепер альманах майже готовий і обійме яких 40 арк. великих 80. Його зміст буде дуже різнорідний. Крім статей про історію "Січи" і інших локально віденських розвідок маємо дотепер поезії О. Грицяя, Б. Лепкого, С. Твердохліба, С. Яричевського, Я. Гординського, В. Пачовського, новелі д-ра Я. Окуневського, Яричевського, О. Назарука, О. Турянського, спомини Павлуха, статті Кушніра, Лебіщака (про гончарство), К. Паньківського (економічного змісту), д-ра Зобкова (відносини студентів до університет-

ських властей), Раковського (науки природничі й історії), Чайківського М. ("Числа в релігійних поглядах"), Зарицького ("Кров і її значення"), Бардаха ("Статистика українських студентів на віденських школах"), Лашнева ("Про портрет"), Студинського ("Два листи Погодіна") і т. д. Крім того, маємо дістати тими днями обіцяні статті Пулюя (листи Куліша про "Січ"), Бурачинського (про гігієну), Старосольського (про соціологію), Тершаківця (про селянські рухи і про першу галицьку літературу), Будзиновського ("Січ" та нова ера), Дністрянського, К. Левицького, Е. Левицького, К. Трильовського і О. Партицького (спомини про "Січ"), Лежогубського (про Баргареум), Цурата (П. Могила в Парижі), Корнеллі, Волосенки, Брика, Лопатинського ("Гріх землі"), Томашівського, М. Кордуби, В. Федоровича, Зілинського (фонетика наших діалектів), Кобринського, д-ра Марисюка (про унію), Людкевича, Мельника, Кущака, проф. Горбачевського, проф. Смаль-Стоцького, д-ра Тустановського, Кущака (Погляд на історії України), новелі Гр. Цеглинського, поеми О. Колесси і т. д. Крім того, маємо ще ноти С. Людкевича і ілюстрації С. Будза, Павлюха і Лашнева, до відділу музичного запрошені також пп. Н. Вахнянин і В. Садовський, до малярського І. Труш, М. Івасюк, Ю. Панькевич, Бала, Левандовський і Лашнів.

Як бачите, матеріалу досить, не знати тільки, чи всі, що обіцяли, додержать слова і чи надішлють на нас. І так через них ми спізналися вже тепер на місяць з друком, бо продовжуємо на їх бажання речинець до надсилання праць до 1 січня.

На щастя, се уможливило нам дістати від вас згадану в листі працю. Тема для нас і для загалу надзвичайно цікава. Тому прошу не звертати уваги на велику кількість обіцяного матеріалу і надіслати статтю хоч би і більших розмірів. Для неї знайдеться завжди досить аркушів, є їх і так аж сорок!

Крім статті прошу одначе дуже і ще белетристичного, бо ми на се бідні. Яка-небудь дрібничка Вашого пера піднесла би зараз наш літературний відділ.

Про кліше я згадував Вам в попередньому листі. Коли можливо, згадайте також кількома словами в "Літературно-науковому віс-

нику" про наш альманах, особливо з огляду на українців, які про се нічого не знають.

Сподіваюся я, що не відмовите нашій просьбі.

Вас щиро поважаючий Зенон Кузеля

Р. S. Назначіть час, коли зможете надіслати рукопис, з друком підоджу.

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 6 від 22.08.1907

Високоповажний Пане Докторе!

Дуже радо надішлю Вам до використання збірку Хв. Бодяньського, прошу одначе заждати до вересня, бо лишив манускрипт у Відні під ключем, щоб не затратився у дорозі.

Збірку задумую, як се вже було говорено, видати окремо, а крім того хочу її ужити до свого тому балад, коли се мені удасться.

Здоровляю сердечно; остаю з поважанням. Все рад Вам служити

Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 7 від 9.10.1907, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Дуже перепрошую, що доперва нині вислав Вам рукопис, не міг якось зібратись, бо порядкую хату і заводжу господарство. "Mit-gep"²⁸ антикварично не міг дістати, тому мусив замовити з Інсбрука, а через те спізнився о три дні з вислакою. Рахунок вже вирівняний. Перепрошую ще раз за проволочку.

Здоровляю сердечно і остаю з глибоким поважанням

З. Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 8 від 29.11.1907, Відень

Високоповажаний Пане Докторе!

Не одержавши від Вас відповіді на запросини до співучасті в Ювілейнім альманаху "Січі", я звертаюся до Вас ще раз з просьбою не відказувати нам помочи і надіслати що-небудь. Надсилайте, що лише маєте готового, чи з белетристики, чи з научних праць, бо і комітет і січовики бажають собі дуже бачити в ювілейнім збірнику пам'ятку від свого найлюбішого і найвизначнішого члена. Кожний хоч би найменший причинок привітаємо з радістю і приймемо з подякою. Радо умістимо також всякі спомини про "Січ" або січо-

виків, що відіграли більшу роль в житті нашої суспільності (приміром О. Терлецький) і всякі документи та листи, що яким-небудь чином дотикають "Січі" або її членів.

Маємо надію, що не відмовите нашій просьбі і візьмете уділ у збірнику, що появиться з кінцем січня 1908 р. Рукописи й евентуальну передплату (5 корон) прошу слати на мою адресу (Universitätsbibliothek). Останній час до надсилання праць 29 грудня.

Очікуючи прихильного полагодження просьби здоровля і остаюся з глибоким поважанням

З. Кузеля

P. S. Гроші за "Mitt.-gen" отримав.

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 9 від 3.12.1907, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Посилаю відвратною поштою 3 томи збірки, визичивши з нашої бібліотеки; прошу доконче звернути їх ще перед латинськими святами, бо маємо лише один примірник, а замовлення дістаємо і по кілька разів денно. За філологом оглянуся. Прошу при тій нагоді не забути про наш альманах.

З правдивим поважанням

Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 10 від 7.12.1907, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Доношу Вам, що я вже знайшов охочого переписувача в особі студента третього року філології п. Гірняка, який забрався передвечора до роботи. На жаль, однак, не міг він впасти на слід Вашої статті в поданій Вами збірці Slavica 9. Може бути, що зле переглядав, тому я попросив його, щоб переглянув збірку ще раз докладніше і подивився ліпше в бібліотечні каталоги й покажчики.

Книжки я вислав зараз по отриманню Вашого листа, дійшли до Вас, певно. Сподіюся також, що дійшов мій лист в справі альманаху. Прошу ще раз не відмовляти нам і надіслати, що уважаєте за відповідне.

При тій нагоді осмілююся просити Вас ще о дві річи. Чи не могли б Ви дати нам каіше Вашого портрету або чи не схотіли б сказати, де його можна дістати. Портрет хочемо умістити у альманаху. Далі чи не були б Ви ласкаві

відступити нам кількох ілюстрацій (орнаментів) з "Антології" ²⁹ для альманаху? За одно і за друге ми були б вам дуже вдячні, бо не стає нам грошей на оплату коштів ілюстрацій.

Здоровля щиро і остаю з глибоким поважанням

Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 11 від 30.12.1907.

Високоповажний Пане Докторе!

Наші листи розминулися, тому не відповідаю на ті питання, які я залагодив у попереднім листі. Переписникові скажу по святах Ваше бажання, Чайльда ³⁰ вишлю з кінцем сього тижня, бо таки віднайшов його в бібліотеці під словом Ballads. Я сам уживав перше примірника з бібліотеки.

Альманах дуже бідний. Кошти виноситимуть від 3000—4000, а ми маємо на се 500 корон передплати і добровільних датків. Коли зможете нас в дечім матеріально підпомогти, будемо Вам дуже вдячні. Друкувати будемо, здається, в Науковім Товаристві ім. Шевченка, в кожному разі, у Львові. Про сам альманах довідається більше з окремого проспекту, який рівночасно видаємо.

Ваша співучасть в белетристичнім відділі буде нам завсіди дуже пожадана і мила. Тому прошу дуже о кілька поезій, доконче недрукованих, а коли можливо, і о який невеличкий нарис прозою.

Щодо згаданої Вами пропозиції оброблення соціального й політичного стану Галичини, який я мав піднести, не можу нічого сказати, бо сам такий проект нічого не знаю. Можливо однак, що маєте на думці гадку д. Дністрянського, прийняту на засіданню ювілейного січового комітету, просити Вас на ювілейнім з'їзді о відчит про найновішу українську літературу і науку в Галичині і Буковині за останніх 40 літ. Ювілей має бути дуже величавий, коли маєте настільки часу, щоб і "Січі" трохи відступити, то і я прошу не відмовити їй і взяти активну участь в ювілею. Про іншу пропозицію — я взагалі не знав би нічого сказати.

Сподіваючися від Вас, Високоповажний Пане Докторе, ласкавої і прихильної відповіді, засилаю Вам глибокий поклін.

Ваш Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№12 від 17.01.1908, Відень

Високоповажний Пане Докторе!

Рівночасно з листом, а властиво о 4-й дня скорше, висилаю Вам 3 томи Чайльда на адресу Наукового Товариства ім. Шевченка враз з книжками для п. Гнатюка. 4 і 5 тому не міг тепер достати, бо визичені на протяг місяця за Відень — вишло їх при нагоді пізніше. Се зрештою тоті томи, де нема майже нічого до слав. баляд, як я переконався, порівнюючи свої нотатки.

Дякую дуже за поезії до Альманаху! Про співробітників і праці знаєте вже з проспекту, який ми розіслали з часописами в 12000 примірників. Одно тільки мушу ще подати Вам до відомости — як причинок до діяльности "Молодої музи".

Проспект я дав п. С. Твердохлібови, що саме їхав зі Львова, з тим, щоби припилював видання і займився його розсилкою з часописами. Одначе п. Твердохліб дозволив собі без нашого відома вставити до проспекту фірму "Молодої музи", очевидно, для власної реклами, і на власну руку видрукував дотичне місце, хоча я викреслив його в коректі і рішуче поручив йому не робити ніяких змін в нашій відозві і викинути слова "члени літературно-наукового товариства "Молода муза", додані без нашої згоди!

Дешева реклама!

Здоровлю щиро, глибоко Вас поважаючи
Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№13 від 23.03.1912, Чернівці

Високоважний Пане Докторе!

Листом з 15.03 с. р. ми донесли Вам, що через непередбачені причини відкладено виклад на пізніше. З Вашого листа бачимо, що наш лист не дійшов до Вас, тому ще раз перепрошуємо дужче і просимо стриматися з приїздом. Виклад відкладено, щоби зробити його рівночасно гарним домашнім святом і залучити вислухання Вашого викладу з святом, присвяченим Вашій особі.

Про речинець порозуміємося в своїм часі окремо, а тепер ще раз просимо вибачити і остаємо з глибокою пошаною.

За виділ філії "Руської бесіди" —

Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 14 від 17.12.1913, Чернівці

Високоповажний Пане Докторе!

Як бачу з "Діла", п. Піньоля³¹ сам звертався до Вас в справі свого фейлетону і Ви признали його кращим, коли дозволили оголосити переклад. Р. Піньоля гідний того, щоб його заохотити до дальшої праці на занедбанім полі перекладів з українського, цікавиться щиро нашою літературою, читає і вчиться, а окрім того, має розуміння для поезії і сам проявляє талан поетичний. Се мій ученик (зі лекторату) — його справжнє прізвище (довірно) Яків Йоллес. За моєю спонкою він задумує видати по-німецьки цілу збірку Ваших віршів і оповідань — може, навіть у двох томиках. Як справа дозріє, постараюся, щоб Вам надіслано манускрипт для перегляду. Зрештою, прошу ласкаво тепер з свого боку вказати ласкаво на ті твори, які б Ви вважали за конечне переложити.

До збірника ладжу статейку про забави при мерці (лукот, свічене, грушки, etc.) і хочу там оголосити також трохи нового матеріалу. Якби так випадково знайшлося що між Вашими записниками, то прошу ласкаво відступити мені до використання, зглядно оголошення.

В нашій бібліотеці впоминаються дуже за Кайндлем. Як Вам його дуже не потрібно, то прошу ласкаво надіслати впрост на адресу університетської бібліотеки.

При тій нагоді прошу також о дозвіл передрукувати Вашу статтю про еміграцію в нашій "Україні"³².

З щирим поклоном Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1631)

№ 15 від 19.02.1912, Чернівці

Високоповажний Пане Докторе!

Ми до Вас з великою просьбою. Чи не могли б Ви завітати і до нас з викладом для ширших кругів нашого громадянства? Наша автохтонна публіка не вилазить поза границі рідної Буковини і буде певне Вам вдячна, коли Вас зможе побачити.

Коли б Ваша ласка заїхати до нас, то просимо повідомити нас, коли б се могло статися. Для нас найвідповідніша була б котра неділя в марті або квітні з виїмком Великодніх ферій.

Просимо теж дати нам знати про Ваші окремі бажання, які ми радо сповнимо.

З великою пошаною
За філію "Руської бесіди"
Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1638)

№ 16 від 27.02.1912, Чернівці

Високоповажний Пане Докторе!

Дякуємо сердечно за згоду прибути і до нашої "столиці".

Коли ласка, просимо о "Мойсея"³³.

Виклад для нас найдогідніше уладнати з кінцем марта: знаючи з картки, що можете розпорядитися вільно часом, призначаючи його тому на неділю, дня 27 марта, пополудні (4-та година).

Перед приїздом просимо дуже повідомити нас, котрим приїдете потягом.

З щирим поклоном Зенон Кузеля

(Ф. З. — Од. зб. 1638)

№ 17 від 15.03.1912, Чернівці

Високоповажаний Пане Докторе!

Просимо дуже не гніватися на нас, що ми з причин від нас незалежних мусимо Ваш виклад відложити на відповіднішу пору.

Для Вас се, думаємо, не зробить різниці, коли відчит відбудеться пізніше серед догідніших обставин, а для нас — се конечність, бо хочемо, щоби Ваш виклад був гарним, родинним святом.

З просьбою дарувати нам сю зміну

остаємо з глибоким побажанням

За виділ філії: Зенон Кузеля

¹⁴ ЗНП. — С. 70.

¹⁵ Так, в академічній "Українській народній поетичній творчості" (К., 1958. — Т. 1) західний вплив на україн-

ські балади затушовується та підкреслюється, навпаки, "зворотній зв'язок" Схід-Захід (С. 572).

¹⁶ Січ // Альманах у пам'ять 40-х роковин заснування товариства "Січ" у Відні. — Л., 1908. — С. 238.

¹⁷ Їхню вагу підтвердило ще одне, моторошне, такого змісту: "У Польщі останнім часом знайдено дівчину, яка має на горлі криваві рани від зубів Дракули". — Качуровський І. Містична функція літератури та українська релігійна поезія // Хрестоматія української релігійної літератури. — Мюнхен; Лондон, 1988. — Кн. 1. Поезія. — С. 18.

¹⁸ Колесса Ф. Огляд праць проф. д-ра Зенона Кузеля з обсягу етнографії й етнології // ЗНП. — С. 73.

¹⁹ Збереглася до XIX ст. на тих українських етнографічних територіях, які обстежував Кузеля в час експедицій 1904–1906 рр.

²⁰ Пеленський Є. Ю. Зенон Кузеля — етнограф // ЗНП. — С. 81.

²¹ Там само. — С. 82.

²² Там само. — С. 117.

²³ Там само. — С. 120.

²⁴ Там само. — С. 121.

²⁵ Там само. — С. 119.

²⁶ Мова, певне, про етнографічну студію Кузеля про зведення дівчини перебраним хлопцем, надруковану 1906 р. у "Науковому збірнику на пошану М. Грушевському".

²⁷ Альманах із нагоди 40-річчя "Січі" вийшов 1908 р. у Львові під назвою "Січ".

²⁸ Йдеться про якесь із німецьких видань, назва якого починається "Повідомлення..."

²⁹ Тут згадується, певне, антологія української лірики "Акорди", підготована Франком і видана у Львові 1903-го р. із ілюстраціями Ю. Панькевича.

³⁰ Чайльд Френсіс Джеймс — американський літературознавець і фольклорист, який у другій пол. XIX ст. опублікував два видання англійських і шотландських балад.

³¹ Єврейський журналіст Р. Піньоля — кореспондент І. Франка, автор німецькомовної статті про нього, що її Франко переклав по-українськи і надрукував 1913 р. у газеті "Діло". Згадану збірку Р. Піньолі видати не пощастило.

³² "Україна", "Народ" — періодичні видання відповідно народної (виходило в Чернівцях) та радикальної (у Львові) партій.

³³ Йдеться про виступ із читанням поеми, що й відбувся 1913 р.

Professor Zenon Kuzelya (1882–1952) was a great scientific and public leader. He belonged to those scholars of the 20th century who cherished free Ukrainian science and represented it for the world. A talented ethnologist and folklorist, a lexicographer and bibliographer, he is not well known in Ukraine. The research on the scholar's personality and his scientific work based on the rare publications and archives sources aims to show Z. Kuzelya's life and creative achievements, to invite the reader into the scholar's workshop, to line out the place and meaning of his works in the Ukrainian science.